

Maitohampaat Naimahampaat Tekohampaat Hammashoidon perinteen keruukilpailun voittajat on valittu

10.10.2002

Valtakunnallisella keräyksellä haluttiin kerätä tietoa, käsityksiä ja muistoja hampaista ja niiden hoidosta sekä hoitohenkilökunnan että potilaiden näkökulmasta. Tässä tavoitteessa onnistuttiin: 240 vastaajan lähettämällä yhteensä 1450 sivulla on kokemuseräistä kerrontaa koko 1900-luvulta, ja muistot vanhempien kertomasta ulottuvat edellisellekin vuosisadalle.

Kaikilla meillä on hampaat — joko omat tai ostohampaat. Harvoin niiden merkityksellisyyttä tulee kuitenkaan ajatelleeksi, jolle niistä ole erityistä vaivaa. Rikkonaiset hampaat taas synkentävät koko elämän, ne tuottavat kipua ja aiheuttavat häpeää. Nykypäivän nuoret aikuiset eivät edes aavista, millaista oli elämä ilman laajamittaista kouluhammashoitoa, eivätkä nuoret hammaslääkärit tiedä, millaista oli raahata hoitokalustoa mukanaan syrjäkoulun veistoluokkaan pystytettäväksi.

Näissä tarinoissa avautuvat pohjoiset kylät, joissa hampaita hoidettiin kotikonstein itseveistetyillä tikuilla, iilimadoilla ja hohtimilla, juostiin pakoon koulussa vierailevaa "Jyry-Mantaa" ja paikattiin hampaita sementillä, ellei revitetty kaikkia irti naimahampaiden tieltä.

Pääsemme vilkaisemaan hammaslääkärien oppivuosiin, anatomian opiskeluun oikeilla ihmisillä ja proteesin teon alkeisiin. Saamme myös lukea, millaisissa oloissa hammaslääkärit ja -hoitajat ovat vuosikymmenten saatossa hammastarhoja hoitaneet, ja miten lainsäädäntö ja poliittiset arvostukset ovat heidän työsarkaansa vaikuttaneet.

Keruun järjestivät yhteistyössä 80-vuotisjuhlaansa valmisteleva Hammaslääkäriliitto ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto, jonne aineisto on arkistoitu jälkipolvien ja tutkijoiden käyttöön.

Palkintolautakunta

Hammaslääkäriliitto: Liisa Luukkonen, pj; Marja Sotamaa, Aira Lahtinen ja Kyllikki Blomroos

SKS: Pekka Laaksonen, Juha Nirikko ja Ulla-Maija Peltonen

Lisätietoja:

Hammaslääkäriliitto: Tuula Kauppinen, p. (09) 6220 2537

SKS: Tellervo Aarnipuu, p. (09) 131 23 236

Katkelmia palkituista kirjoituksista

Palkinnon (100 euron lahjakortti) saajat

Ebba Ahonen, Käylä
Marja Heikkinen, Tuusula
Raija Heiskala, Saarijärvi
Tapio Leskinen, Perniö
Marjatta Palismaa, Enontekiö
Anita Patolinna, Hyvinkää
Marketta Pihlaja, Raah
Sirkka Sievinen, Helsinki
Kirsti Tamminen, Helsinki
Risto Virtanen, Jämsänkoski
Matti Väisänen, Hyvinkää

Klikkaamalla nimeä pääset lukemaan katkelman kirjoittajan tekstistä.

Palkitut ryhmäkuvassa, klikkaa tästä.

Kirjapalkinnon saajat

Paula Alestalo, Kokkola
Saara Antila, Hauho
Eeva Aunola, Kemijärvi
Outi Grönberg, Helsinki
Saara Heinivaara, Helsinki
Viljo Heinonen, Parikkala
Heikki Karpelin, Villamo
Eeva Katajamaa, Helsinki
Leila Kontio, Muhos
Kauko Laasonen, Helsinki
Helena Lapinniemi, Parantala
Airi Pekkola, Helsinki
Hanna-Maija Saarimaa, Muurla
Anssi Salmela, Anjalankoski
Unto Seppälä, Kuusankoski
Seija Siltala, Padasjoki
Jorma Sirén, Helsinki
Annikki Telakivi, Helsinki
Ritva Tynys-Saaranen, Joutseno
Johanna Vesterinen, Siilinjärvi

Ebba Ahonen
s. 1934
terveydenhoitaja
Käylä

Isällä oli paljon juttuja. Tässä on isältä kuulemani särkevän hampaan hoito-ohje. "Otetan porontalijasta tai koipinahasta pienen kesisiukale. Sen sishän panhan pieni hippare rintalapsen kakkaa. Sitte se käärihän tiukaksi tolloksi ja pistethän siihen äimällä reikä. Paketti tällähän sitten reikäpuoli eellä hamphan kolhon ja purhan hamphat yhthen. Silimäni terhän, jos ei tällä konstilla särky loppu."

Marja Heikkinen
s. 1944
hammashoitaja
Tuusula

Kävimme potilastyön alkua edeltävänä iltana vastaanotolla, hammaslääkäri näytti minulle kuinka koneet otetaan käyttöön ja otti hampaastani röntgenkuvan, jonka kehitimme yhdessä. Kehittäminen tapahtui potilas-WC:ssä. Sitten näin kaikki pullot ja purnukat ja lasiovisen instrumenttikaapin sisällön. Hammaslääkäri aukoi laatikoita ja selitti koko ajan. Hän näytti miten Zinkenoli, fosfaattisementti ja silikaatit sekoitettiin, millaisella spaattelilla ja ohuella tai paksulla lasilevyllä, kuinka amalgaamijauhe ja elohopea punnitaan pienempien vaa'alla ja sekoitetaan huhmaessa. Hän puhui ja selitti, mitä pitää tehdä aamulla ja mitä illalla. Olin aivan pyörällä päästäni. Ajattelin, että en varmaan ikinä opi hallitsemaan näin paljon asioita. Sain vielä ruutupaperille kirjoitetun luettelon aamulla ja illalla tehtävistä töistä. Sitten oli vapaa ilta. Minulla oli elämäni ensimmäinen oikea työpaikka.

Raija Heiskala
s. 1945
hammaslääkäri
Saarijärvi

Vasta kun pääsin protetiikan harjoitustöihin ja piirustamaan Pekan ja Lennun kurseilla hampaitten poikkileikkauksia taivas aukeni. Ihanaa. Vihdoin tekemistä käsille. Piirsimme ykkösen, kakkosen, kolmosen, premolarin ja kutoset. Suuren vahahampaan teimme ainakin ykkösestä ja molaarista. Vaha oli tummaa violettiin vivahtavaa sinistä. "Kervikaalinen kuperuus, distaalinen loivuus, juurensuunta, kuspit ja fossat", vahaveitsen käyttö tuli tutuksi. "Tämähän on kuin porkkana!" Protetiikan harjoituksissa vahatyö oli huomattavasti pienikokoisempaa, kun piti tehdä molaariin kruunun vahatyö ja valaa se myös kullaksi. — Minua harmitti pitkän aikaa, että ensimmäinen vahaus, jossa kontaktit oli loistavat, meni jossain vaiheessa vikaan ja varsinainen työ jäi vähän torsoksi. Kultakruunun lisäksi teimme kokoproteesin akryyliin keittoineen kaikkineen. — "Sun tukkas palaa!!" "APUA, palaako se?" — Bunsen-lamppu ja 60-luvun tupeerausmuoti oli huono yhdistelmä. Kurssikaverin tukka kärvähti, ei onneksi pahoin.

Tapio Leskinen
s. 1944
vartija
Perniö

Jotkut vanhemmat ukot pureskelivat tupakantumppeja särkevän hampaan kanssa, jotkut taas huuhtoivat pirtun kanssa turvonnutta poskeaan. Se on kumma kun sinne hammaslääkäriin meno oli aikuisille miehillekin niin vaikeaa, että piti kärsiä semmoista särkyä monta vuorokautta, ennen kuin oli pakko lopulta mennä, kun ei saanut enää nukkua. Tiedän vielä 1970-luvulta erään miehen, työkaverini, sillä särki hammas monta päivää. Lopulta se paikkasi sen itse plastic paddingilla, eli semmoisella kaksikomponentti-tasoitteella, jolla auton peltejä korjataan. Hän sanoi, että hammassärky loppui heti, kun aine oli kovettunut. En ole jälkeenpäin muistanut kysyä, että miten hampaalle sitten kävi myöhemmin, kai se mätäni piloille.

Marjatta Palismaa
s. 1930
FK, opettaja
Enontekiö

Nestorin Mari Hetassa ja Mattilan vaari Leppäjärvellä kokeilivat omia hoitokonseptejaan. Hokmanni ja viina ja Bilton pontikka turruttivat piinaa. Mattilan vaari yritti pitkään säilyttää viimeistä hammastaan. Noidan voima oli hampaissa ja hampaaton noita ei enää pystynyt käyttämään voimakeinojaan. Mutta Vaari teki kompromissin suurempien voimien kanssa. Hän uskotteli niille, että hyvillä ostohampailla noitakin oli voimissaan. Ja taisi ollakin. Evakkoon lähtiessään Vaari jätti ostohampaansa piirongin laatikkoon ja sanoi niille: Vahtikaa taloa. Niin suuri voima oli näissä hampaissa, että ne vahtivat paitsi Vaarin talon myös koko Leppäjärven kylän. Saksalaiset peräytyivät polttaen kaiken mennessään. Hettakin paloi poroksi neljää taloa lukuunottamatta. Mutta Vaarin kylä Leppäjärvi ja samantien naapurikylä Palojärvi säilyivät.

Anita Patolinna
s. 1929
koulun johtaja
Hyvinkää

Nyt olin aivan yksin odotushuoneessa, eikä yhtään ketään missään. Istuin kiltisti tuolille ja ihmettelin, mitä tulisi tapahtumaan. Tuijotin kupariallasta ja messinkihanoja. Lopulta minut vietiin yhteen niistä hammaslääkärintuoleista. Ne olivat rivissä ikkunoiden edessä ja ikkunat olivat merellepäin. Taas oli tuolini ympärillä monta naista, mutta olin minä nähnyt miestohtoreitakin huoneessa. Eräs naisista otti peilin ja metallipuikon, jolla kaiveli yhtä poskihampaistani, oikealla takana. Kukaan ei puhunut mitään, mutta se peili-täti vaihtoi metallipuikon poraan, johon pisti piikin. Minua porattiin ja kuvittelin, että hammasta porattiin kyseisen peilin päältä. Täytyihän peilin olla piikin ja hampaan välissä! Ei yksinkertaisesti voinut olla mahdollista, että tuollaisella "nostokurjen" piikillä mentäisiin sorkkimaan ihmisen hampaista! Joka tapauksessa hampaaseeni tuli paikka. - Selvä! Ei poraaminen sattunut yhtään.

Marketta Pihlaja
s. 1939
hammaslääkäri
Raaha

Paljon on miniän kohtaama hammashoitotilanne muuttunut siitä, kun äiti aikoinaan aloitti opiskelun 70 vuotta sitten. Ennen kaikkea hampaiden kunto on parantunut hyvän hoidon ansiosta, etenkin nuoriso on kuin uutta rotua. Tasaista ehjää hammasriviä ei enää tarvitse epäillä tekohampaiksi. Ja vaikka perustoimenpiteet ovatkin samoja, materiaalit, tekniikat ja laitteet ovat kehittyneet. Äidin vanha jalkapora seisoo nyt vastaanoton odotustilassa muistona menneiltä ajoilta. Seinällä on myös valokuva jatkosodanaikaisesta hammaslääkärin-istunnosta rintamalla. Siinä sotilas istuu kannonnokassa ja lääkäriellä on käytössä juuri samannäköinen porakone. Ne kirjoittavat monenlaisia kommentteja.

Sirkka Sievinen
s. 1925
hammashoitaja
Helsinki

Sodan jälkeen monille kouluille oli hankala päästä. Mentiin kaikenlaisilla kyydeillä. Bussit kulkivat aikaisin aamulla ja illan suussa työajan jälkeen. Erään mieshammaslääkärin kanssa ajoimme bussilla Pitäjänmäelle. Minä jäin bussista ja hän jatkoi matkaa Friherrsin risteykseen ja jatkoi kävellen koulua kohti. Minä hain veljeltäni polkupyörän ja ajoin hurjaa vauhtia tohtorin kiinni. Hän rupesi ajamaan ja minä hyppäsin "pakettihollarille". Näin pääsimme perille. Kotimatka tapahtui samalla tavalla. Vein pyörän takaisin veljelleni ja tohtori nousi bussiin. Menin sitten Pitäjänmäeltä omia teitä kotiin. Olemme menneet hevoskyydilläkin Hämeenkylässä.

Kirsti Tamminen
s. 1923
hammashoitaja
Helsinki

koululle. Tohtori poikkesi maalaistaloon ja kysyi kyytiä. Isäntä tuumasi: "Mihinkäs se herrasväki on menossa?" Kerroimme, että olemme menossa Hämeenkylässä suomalaiselle koululle. Niinpä isäntä vei meidät komeasti kieseillä Hämeenkylässä koululle.

Oli taas kerran tyttönen ensi kerran äitinsä kanssa vastaanotolla. Äiti hoidettavana ja minä houkuttelin lapsukaista piirtämään tai kiiltokuvilla leikkimään, mutta hän istui hyvin totisena tuijottaen minua, kun siinä puuhailin. Sitten tuli totuus selvästi sanottuna: "Sulla on paperia päässä." Äiti hätäytyneenä: "Kuinka sinä lapsi-kulta noin sanot tädille?" Hän sanoo aivan oikein, sanoin iloisesti, sillä myssyni on paperia. Meille apulaisille oli määrätty työpukuun kuuluvaksi myssy ja kun kankaat oli kortilla, niin se valmistettiin kasvipaperista, ns. heimopaperi oli sopivan kokoinen. Kurssin johtaja tri Kerttu Vitikka tämän neuvoi. Myöhemmin valmistin sen nainsakista (hieno valkoinen kangas) ja tärkkäsin. Käytin myssyä koko työelämäni ajan 1948–1986, ja rakkaana muistona on tämä tytösten huomio "paperipäästä".

Risto Virtanen
s. 1915
työnjohtaja
Jämsänkoski

Hammassarky oli niin tuskallinen sairaus, että kaikki mahdolliset keinot sen helpottamiseksi oli käytettävä. Yksi yleinen hoitokeino oli iilimadolla imettäminen. Muistan lapsuudestani ehkä aapisesta lukemani runon, joka kuuluu näin: "Iilimato hampaasta kolotuksen poistaa. Imemällä ikenistä pahaa verta ottaa. Lammessa tämä mato syntyy ja kasvaa, mutta apteekista ostettaessa markan se maksaa." Meillä kotonani oli aikoinaan noita matoja 4–5 kappaletta. Niitä säilytettiin lasipurkissa, jossa oli puhdasta vettä. Vesi vaihdettiin usein.

Matti Väisänen
s. 1928
peruskoulunopettaja
Hyvinkää

Vuosikymmenten jälkeen olen saanut kuin korvauksen omien hampaiden menetyksestä. Kun nyt seitsemän lastenlapseni isoisänä käyn usein seuraamassa, miten hurjasti ratsastajatyttöni lapset leikkivät kotipihallaan, kuulen iltatuntien aikana selkokielisen huudon: "Matias, vie potkulautasi varastoon. Matilda, Maili ja 'Pikku Kärppä' ovat jo iltapalalla. Illalla voitte näyttää Ukille, miten hyvin osaatte harjata hampaanne."

Palkitut vasemmalta: Matti Väisänen, Marketta Pihlaja, Sirkka Sievinen, Marja Heikkinen, Anita Patolinna, Kirsti Tamminen, Ebba Ahonen.

[sivun alkuun](#)

22.10.2002